

Πρωτοπρεσβυτέρου Κωνσταντίνου Παπαγιάννη

Ἡ Παλαιά Διαθήκη καί τό Κήρυγμα

Ἡ Παλαιά Διαθήκη, τό ἐν ἐκ τῶν δύο μερῶν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἐλάχιστα χρησιμοποιεῖται σήμερον εἰς τό κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου. Τοῦτο ἀποτελεῖ γενικήν διαπίστωσιν τῶν διακονούντων εἰς τόν τομέα τοῦ θεοῦ κηρύγματος ἀλλά καί τῶν ὀπωσδήποτε ἐντριβῶν περὶ τὰς Γραφάς ἀκροατῶν. Γεννᾶται ὁμως εὐλόγως τό ἐρώτημα: Εἶναι ὀρθός ἢ ὄχι ὁ παραμερισμός οὗτος τῆς Π. Διαθήκης; Πρέπει νά χρησιμοποιηθῆται ἡ Π. Δ. εἰς τό κήρυγμα ἢ ὄχι; Ἐάν εἰς τό ἐρώτημα τοῦτο δώσωμεν καταφατικήν ἀπάντησιν, ἐάν δηλ. δεχθῶμεν, ὅτι πρέπει νά χρησιμοποιῶμεν καί τήν Π. Δ. εἰς τό κήρυγμα, τότε ἀνακύπτουν καί ἄλλα ἐρωτήματα: Ποῖαι δυνατότητες ὁμιλητικῆς χρησιμοποιήσεως τῆς Π. Δ. ὑπάρχουν σήμερον; Τί πρέπει νά γίνῃ, διά νά ἐπιτευχθῆ ἡ εὐρύτερα χρησιμοποιήσις της; Ποίας μορφάς εἶναι δυνατόν νά προσλάβῃ τό ἐπί τῆς Π.Δ. ἐδραζόμενον κήρυγμα; Ποῖα βοηθήματα ἔχει εἰς τήν διάθεσίν του ὁ ὁμιλητής διά τό ἐπί τῆς Π.Δ. κήρυγμα; Τά θέματα ταῦτα ἐξετάζονται συντόμως ἐν τῇ παρουσίᾳ εἰσηγήσει.

Α'

Πρέπει νά χρησιμοποιηθῆται ἡ Π.Δ. εἰς τό κήρυγμα; Εἰς τό ἐρώτημα τοῦτο δυνάμεθα νά ἀπαντήσωμεν ἀδιστακτικῶς ναί. Εἶναι καί αὕτη «θεόπνευ-

1. Εἰσηγήσις γενομένη ἐν τῷ Φροντιστηρίῳ Ὁμιλητικῆς τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

στος καὶ ἀφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ»². Δι' αὐτὴν ἄλλωστε ἐλέχθησαν οἱ λόγοι οὗτοι. Δι' αὐτὴν καὶ ὁ Ἄπ. Πέτρος λέγει, ὅτι «ὕπο Πνεύματος Ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν ἄγιοι Θεοῦ ἄνθρωποι»³. Δι' αὐτὴν καὶ ὁ Κύριος εἶπεν: «Ἐρευνάτε τὰς γραφάς, ὅτι ... ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ»⁴.

Ἐπὲρ τῆς χρήσεως τῆς Π.Δ. συνηγορεῖ καὶ ἡ πρᾶξις τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι εἰς τὰς λατρευτικὰς συναζέσεις τῶν πρώτων Χριστιανῶν ἀνεγινώσκοντο περικοπαὶ ἐκ τῆς Π.Δ., ἐφ' ὅσον δὲν εἶχον γραφῇ εἰσέτι τὰ βιβλία τῆς Καινῆς, ἀναμφιβόλως δὲ τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων πρὸς τοὺς Χριστιανούς θα ἐβασίζετο ἐπὶ τῆς Π. Διαθήκης. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἀλιευτικὸν κήρυγμα βλέπομεν νὰ χρησιμοποιοῦν εὐρέως τὴν Π.Δ. οἱ Ἀπόστολοι. Ὁ Ἄπ. Πέτρος εἰς τὸ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς κήρυγμά του⁵, ὁ Στέφανος εἰς τὴν ἐνώπιον τοῦ συνεδρίου ἀπολογία του⁶ καὶ ὁ Παῦλος εἰς τὴν ἐν τῇ συναγωγῇ τῆς Ἀντιοχείας τῆς Πισιδείας ὁμιλίαν του⁷ χρησιμοποιοῦν εὐρύτατα τὴν Π. Διαθήκην. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν συγγραφὴν τῶν βιβλίων τῆς Κ.Δ. καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἀναγνώσεως αὐτῶν εἰς τὴν θ. λατρείαν ἡ Π. Δ. συνεβάδισεν ἐπὶ μακρόν μετὰ τῆς Καινῆς ἐν ἴσῃ μοίρᾳ. Ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς Ἰουστίνος († 156 μ.Χ.) μαρτυρεῖ, ὅτι κατὰ τὴν θ. λατρείαν ἀνεγινώσκοντο «τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων ἢ τὰ συγγράμματα τῶν Προφητῶν»⁸: ἐν δὲ τῇ Λειτουργίᾳ τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν ὀρίζεται ἀνάγνωσις «τοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν, τῶν τε Ἐπιστολῶν καὶ τῶν Πράξεων καὶ τῶν Εὐαγγελίων»⁹. Ἐφ' ὅσον δὲ ἀνεγινώσκοντο περικοπαὶ καὶ ἐκ τῆς Π. Διαθήκης, εἶναι ἐκτός πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι τὸ ἐπακολουθοῦν κήρυγμα ἠδράζετο καὶ ἐπ' αὐτῶν. Τοῦτο ἄλλωστε μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἰουστίνος προσθέτων εὐθύς μετὰ τὸ ἀνωτέρω παρατεθέν χωρίον, ὅτι «ὁ προσετώσ διὰ λόγου τὴν νοουεσίαν καὶ πρόκλησιν τῆς τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖται»¹⁰.

Πλείστα παραθέσεις ἐκ τῆς Π. Διαθήκης συναντῶμεν εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων. Εἰς τὴν Ἀ' Κλήμεντος καὶ εἰς τὴν Ἐπιστολὴν τοῦ Βαρνάβα ὑπάρχουν ἄφθονοι παραθέσεις ἀγιογραφικῶν χωρίων ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς Π. Διαθήκης. Ἀρκεταὶ ἐπίσης παραθέσεις

2. Β' Τιμ. 3, 16.

3. Β' Πέτρ. 1, 21.

4. Ἰωάν. 5, 39.

5. Πράξ. 2, 14-36.

6. Αὐτ. 7, 2-53.

7. Αὐτ. 13, 16-41.

8. Ἰουστίνου, Α' Ἀπολογία 67, 3.

9. Ἀποστ. Διαταγαὶ Η' V 11.

10. Ἰουστίνου, Α' Ἀπολογία 67, 4.

υπάρχουν εἰς τὴν Διδαχὴν τῶν 12 Ἀποστόλων καὶ μάλιστα καὶ ἐκ δευτεροκανονικοῦ βιβλίου (τῆς Σοφίας Σειράχ), ὀλίγοι δὲ εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἰγνατίου καὶ τοῦ Πολυκάρπου. Ἐκ τῶν ἀπολογητῶν εὐρύτατα χρησιμοποιοῦν τὴν Π.Δ. ὁ Ἰουστίνος καὶ ὁ Θεόφιλος Ἀντιοχείας. Ἀφθόνους παραθέσεις ἐκ τῆς Π.Δ. εὐρίσκομεν ἐπίσης καὶ εἰς τὰ ἔργα Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως.

Ἄλλὰ καὶ ἐρμηνευτικῶς πλεῖστοι τῶν Πατέρων καὶ ἐκκλ. συγγραφέων εἰργάσθησαν ἐπὶ τῆς Π.Δ. ἐρμηνεύσαντες ὁλόκληρα βιβλία ἢ τμήματα βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης. Οὗτοι εἶναι οἱ Ἰππόλυτος Ρώμης, Ὀριγένης, Δίδυμος ὁ Τυφλός, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, Διόδωρος ὁ Ταρσοῦ, Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας, Προκόπιος ὁ Γάζης, Θεοδώρητος ὁ Κύρου, Ἀθανάσιος ὁ Μέγας, Βασίλειος ὁ Μέγας, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, Γρηγόριος ὁ Νεοκαισαρείας, Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας, Βίκτωρ ὁ πρεσβύτερος, Ὀλυμπιόδωρος κ.ἄ. Ἐλλείπουν ὁμως πατερικαὶ ἐρμηνεῖαι εἰς τὰ δευτεροκανονικά βιβλία.

Εἰς τὸ ἐρώτημα λοιπόν, ἐάν πρέπει νὰ χρησιμοποιῆται ἡ Π.Δ. εἰς τὸ κήρυγμα, ἀπαντῶμεν ἀδιστακτῶς ναί. Τοῦτο ὁμως δέν σημαίνει, ὅτι δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιῶμεν ἀνεπιφυλάκτως ὅλα τὰ βιβλία τῆς Π.Δ., οὔτε ὅλα τὰ τμήματα αὐτῶν. Διότι δέν παρουσιάζουν ὅλα τὴν αὐτὴν πυκνότητα νοημάτων, οὔτε εἶναι σκόπιμον νὰ ἀναπτύσσωνται ὅλα εἰς τὸ κήρυγμα. Αἱ γενεαλογίαι τῆς Γενέσεως λ.χ.,¹¹ αἱ ἱερατικαὶ διατάξεις τοῦ Λευιτικοῦ, αἱ ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν Βασιλειῶν ἐκτιθέμεναι πολεμικαὶ πράξεις κ.ἄ. ἐλάχιστα εἶναι δυνατόν νὰ προσφέρουν εἰς τὸ κήρυγμα ἄλλων πάλιν βιβλίων (ὡς τοῦ Ἄσματος ἁσμάτων) ἢ τμημάτων αὐτῶν (ὡς λ.χ. τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰούδα)¹² θὰ ἦτο λίαν παρακεκινδυνευμένη ἡ ἐν τῷ θ. κηρύγματι ἀνάπτυξις. Ἐξ ἄλλου ὁμως ὑπάρχουν ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ περικοπαὶ καὶ βιβλία ὁλόκληρα (ἡ ἱστορία τῶν Πατριαρχῶν, ἡ ἱστορία τοῦ Ἰσραὴλ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ τῆς πρὸς τὴν Χαναάν πορείας αὐτοῦ, τὰ διδακτικά καὶ προφητικά βιβλία), τὰ ὅποια εἶναι δυστύχημα, ὅτι δέν ἀκούονται σήμερον ἐν τῇ θ. λατρείᾳ οὔτε ἐρμηνεύονται διὰ τοῦ θ. κηρύγματος, πρέπει δὲ νὰ εὐρεθῇ ὅπωςδὴποτε τρόπος ἀναγνώσεως καὶ ἐρμηνείας αὐτῶν.

B'

Ἀφοῦ λοιπόν εἰς τὸ τεθὲν ἐρώτημα περὶ τῆς χρήσεως ἢ μὴ τῆς Π.Δ. εἰς τὸ κήρυγμα ἐδώσαμεν καταφατικὴν ἀπάντησιν, ἅς ἐξετάσωμεν ἤδη, ποῖαι δυνατότητες τοιαύτης χρήσεως ὑφίστανται σήμερον.

11. Γέν. 4, 17-24· 5,1-31· 10,1-32· 11,10-29.

12. Γέν. κεφ. 38.

Ὡς γνωστόν, κατά τήν σήμερον κρατοῦσαν τάξιν περικοπαί ἐκ τῆς Π.Δ. ἀναγινώσκονται μόνον εἰς τοὺς Ἑσπερινούς τῶν ἑορτῶν καί τοὺς τοιούτους τῶν καθημερινῶν τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς. Ἡ Π.Δ. δηλ. ἀναγινώσκεται εἰς λίαν περιωρισμένην κλίμακα καί εἰς ἀκολουθίας, καθ' ἃς τό ἐκκλησίασμα εἶναι ἐλάχιστον καί τό κήρυγμα ἀνύπαρκτον¹³. Εἶναι εὐνόητον κατόπιν τούτου, ὅτι αἱ δυνατότητες ἀμέσου χρησιμοποίησεως τῆς Π.Δ. εἰς τό θ. κήρυγμα, ἤτοι ἑδρασμοῦ τοῦ κηρύγματος ἐπὶ περικοπῆς τῆς Π.Δ. ἀναγνωσθείσης κατά τήν θ. λατρείαν, εἶναι ὑπό τὰς σημερινὰς συνθήκας λίαν περιωρισμένοι. Κήρυγμα ἑδραζόμενον ἀμέσως ἐπὶ τῆς Π.Δ. εἶναι δυνατόν νά γίνη:

α) Εἰς πανηγυρικούς Ἑσπερινούς, καθ' οὓς ἀνεγνώσθησαν περικοπαί ἐκ τῆς Π. Διαθήκης. Ἐπειδή ὁμως εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας ὁ ἱεροκήρυξ δέν δύναται νά παρίδῃ τό θέμα τῆς ἀγομένης ἑορτῆς, ἔπεται ὅτι μόνον ἀφορμάς ἐκ τῶν ἀναγνωσθεισῶν περικοπῶν δύναται νά λάβῃ.

β) Εἰς τὰς Προηγιασμένας τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, καθ' ἃς τό ἐκκλησίασμα εἶναι ὡπωσδήποτε πυκνόν, ὅταν μάλιστα αὐταί τελῶνται τήν ἑσπέραν. Καί ἐδῶ ὁμως αἱ δυνατότητες εἶναι λίαν περιωρισμένοι, διότι κατά τὰς Τετάρτας καί Παρασκευάς τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, καθ' ἃς τελεῖται ἡ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων, ἀναγινώσκονται αἱ αὐταί πάντοτε περικοπαί ἐκ τῆς Π. Διαθήκης.

γ) Εἰς σειράς ὁμιλιῶν γινομένας ἐκτός τῆς Θ. Λειτουργίας εἰς τακτάς ἡμέρας καί ὥρας, εἴτε μετὰ τοῦ Ἑσπερινοῦ ἢ τῆς Παρακλήσεως, εἴτε καί ἀνεξαρτήτως οἰασδήποτε ἀκολουθίας. Ἡ περίπτωση αὕτη εἶναι ἡ μόνη, καθ' ἣν ὁ ὁμιλητής ἔχει ἀπόλυτον δυνατότητα ἐκλογῆς τῆς περικοπῆς, ἐπὶ τῆς ὁποίας θά ὁμιλήσῃ, ὡς ἐπίσης καί τήν δυνατότητα ἐρμηνείας ὁλοκλήρων βιβλίων τῆς Π.Δ. ἢ τμημάτων αὐτῶν εἰς σειράν ὁμιλιῶν.

Ἐπὶ τούτων ὑπάρχουν προσέτι καί αἱ ἐξῆς δυνατότητες ἐμμέσου μᾶλλον χρήσεως τῆς Π.Δ. ὑπό τοῦ ἱεροκήρυκος:

α) Νά ἀφορηθῇ ὁ ὁμιλητής ἐκ χωρίων τῆς Π.Δ. παρατιθεμένων ἐν ταῖς ἀναγνωσκομέναις ἐν τῇ θ. λατρείᾳ περικοπαῖς τῆς Κ.Δ. ἢ ἐν τοῖς ἐκκλ. ὕμνοις. Ἀναγνωσθείσης λ.χ. τῆς περὶ τοῦ πλουσίου νεανίσκου διηγήσεως¹⁴ δύναται ὁ ὁμιλητής νά οἰκοδομήσῃ τό κήρυγμα ἐπὶ τῶν ἐν αὐτῇ παρατιθεμένων ἐντολῶν τῆς Π.Δ. «μὴ μοιχεύσης, μὴ φονεύσης» κ.λ.π.

β) Νά ἀφορηθῇ ἐπίσης ἐκ χωρίων τῆς Π.Δ. προκειμένου νά ὁμιλήσῃ ἐπὶ τινι δεσποτικῇ ἢ θεομητορικῇ ἑορτῇ, καθόσον τό θέμα τῆς ἀγομένης ἑορτῆς κυριαρχεῖ κατά τήν ἡμέραν ταύτην καί ἐπισκιάζει τὰς ἀναγνωσκο-

13. Περισσότερα περὶ τῆς σημερινῆς θέσεως τῆς Π.Δ. ἐν τῇ Θ. λατρείᾳ βλ. εἰς ἡμέτερον ἄρθρον «Ἡ Ἁγία Γραφή ἐν τῇ θ. λατρείᾳ» («Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» 1966, σ. 234 κ.ε.).

14. Λοκκ. 18, 18-27.

μένας ἐκ τῆς Κ.Δ. περικοπᾶς, ἐπιτρέπει δὲ εἰς τὸν ἱεροκήρυκα νὰ παραθεωρήσῃ αὐτάς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν δύναται εὐκόλως νὰ πράξῃ κατὰ τὰς Κυριακάς.

γ) Νὰ πλουτίσῃ τὸ κήρυγμα δια χωρίων τῆς Π.Δ. σχετικῶν πρὸς τὸ θέμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ. Ἄριστος βοηθὸς πρὸς τοῦτο εἶναι τὸ «Ἀπάνθισμα ρητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης» τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Βασ. Βέλλα.

Γ'

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται, ὅτι ὑπάρχουν μὲν καὶ σήμερον δυνατότητες χρησιμοποίησεως τῆς Π.Δ. ἐν τῷ κηρύγματι, αὗται ὅμως εἶναι λίαν περιορισμέναι. Εἰδικῶς δὲ κατὰ τὰς Θ. Λειτουργίας τῶν Κυριακῶν, καθ' ἃς συνήθως γίνεται τὸ κήρυγμα, οὐδεμία σχεδὸν τοιαύτη δυνατότης ὑπάρχει.

Τὴν δυνατότητα ταύτην θὰ ἔδιδε μόνον ἡ ἐπαναφορὰ τῆς ἀναγνώσεως τῆς Π.Δ. κατὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπὸ αἰῶνων ἔχει ἐκτοπισθῆ. Ἄλλ' εἶναι ἄραγε δυνατὴ ἡ ἐπαναφορὰ αὕτη; Νομίζω ναί. Ὅπως ἀνεσύραμεν ἀπὸ τὴν ἀφάνειαν τὰς ἀρχαίας Λειτουργίας τοῦ Ἰακώβου καὶ τοῦ Μάρκου καὶ ἄλλας ἀρχαίας ἀκολουθίας, οὕτω δυνάμεθα μὲ ἐν θαρραλέον βῆμα νὰ ἐπαναφέρωμεν καὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Π.Δ. κατὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν. Ἄλλωστε ἡ ἀρχὴ ἔχει γίνει ἤδη. Κατὰ τὰς Λειτουργίας τοῦ Ἰακώβου καὶ τοῦ Μάρκου ἀναγινώσκονται περικοπαὶ ἐκ τῆς Π. Διαθήκης. Κατὰ τὴν ἐπὶ τῇ πρώτῃ πτῆσει τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν Σελήνην τελεσεβίσαν ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου Θ. Λειτουργίαν Χρυσοστόμου (3 Αὐγούστου 1969) ἀνεγνώσθη τὸ Α' κεφάλαιον τῆς Γενέσεως. Τί θὰ ἠμπόδιζε κατόπιν τούτων τὴν ἐπαναφορὰν τῆς ἀναγνώσεως τῆς Π.Δ. εἰς ὅλας τὰς Λειτουργίας τῶν Κυριακῶν καὶ τῶν ἑορτῶν;

Εἶναι δὲ κατὰ τὴν γνώμην μου εὐκολωτέρα ἡ ἐπαναφορὰ τῆς Π.Δ. ἀπὸ τὴν τροποποίησιν τοῦ ἰσχύοντος συστήματος ἀναγνώσεως τῆς Κ. Διαθήκης. Διότι ἐπὶ τῆς Κ.Δ. ὑπάρχει καθεστῶς, τὸ ὁποῖον ἀπὸ αἰῶνων ἔχει παγιωθῆ καὶ διὰ τοῦτο δυσκόλως εἶναι δυνατόν νὰ τροποποιηθῆ. Ἐνῶ ἡ Π.Δ. ἔχει παντελῶς ἐκβληθῆ ἀπὸ τὴν Θ. Λειτουργίαν καὶ οὐδὲν σύστημα ἀναγνώσεως αὐτῆς ὑπάρχει σήμερον. Ἐπομένως ἐπαναφέροντες αὐτὴν θὰ καταρτίσωμεν καὶ τὸ σύστημα ἀναγνώσεως αὐτῆς, θὰ ἔχωμεν δὲ τὴν δυνατότητα νὰ καταρτίσωμεν αὐτὸν κατὰ τὸν προσφορῶτερον διὰ τὴν ὁμιλητικὴν ἐκμετάλλευσιν τρόπον.

Θὰ ἦτο λοιπὸν δυνατόν νὰ καταρτισθῆ δοκιμαστικῶς σειρά περικοπῶν ἐξ ἐνός βιβλίου τῆς Π.Δ. (λ.χ. τῆς Γενέσεως) διὰ τὰς Κυριακάς ἐνός ὁλοκλήρου ἔτους, ἐπ' αὐτῶν δὲ νὰ οἰκοδομηθῆ τὸ κήρυγμα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο. Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη νὰ ἀναγνωσθοῦν περικοπαὶ ἐξ ἄλλων βιβλίων τῆς Π.Δ.,

(ιστορικῶν, διδακτικῶν, προφητικῶν), ὥστε νά σχηματισθῆ πολυετής κύκλος ἀναγνώσεως τῶν κυριωτέρων κατ' ἐπιλογὴν μερῶν τῆς Π. Διαθήκης. Δεδομένου δέ ὅτι αἱ κατ' ἔτος ἀναγινωσκόμεναι ἀποστολικαί καί εὐαγγελικαί περικοπαί ἔχουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐξαντληθῆ ὁμιλητικῶς (καί μάλιστα αἱ δεῦτεραι), δέν θά ἦτο ἀστοχον, ἀνά πᾶν δεύτερον ἢ τρίτον ἔτος τὸ κήρυγμα νά ἐδράζηται ἐπὶ τῶν περικοπῶν τῆς Π.Δ., αἱ ὁποῖαι θά εἶναι ἄλλαι ἐκάστοτε, διότι αἱ αὐταὶ περικοπαί δέν θά ἀναγινώσκονται κατ' ἔτος ἀλλά μετὰ πάροδον ἀρκετῶν ἐτῶν. Οὕτως ὄχι μόνον ἡ Π.Δ. θά ἀναγινώσκηται καί θά ἐρμηνευθῆται εἰς τὸν λαόν ἀλλά καί τὸ ἐπὶ τῆς Κ.Δ. κήρυγμα θά ἀνακτήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον καί τὴν πρωτοτυπίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἀπολέσει ἐν μέρει λόγῳ τοῦ ὅτι κατ' ἀνάγκην οἰκοδομεῖται ἐπὶ τῶν αὐτῶν πάντοτε περικοπῶν.

Δ'

Ὡς πρὸς τὰς μορφάς, τὰς ὁποίας εἶναι δυνατόν νά προσλάβῃ τὸ ἐπὶ τῆς Π.Δ. κήρυγμα, δυνάμεθα νά εἰπῶμεν, ὅτι τὰ μὲν ἱστορικά βιβλία τῆς Π.Δ. προσφέρονται μᾶλλον διὰ τὸν καταρτισμὸν κατατῆρων ἢ ἀνωτέρων ὁμιλιῶν, ἐνῶ τὰ διδακτικά εἶναι πλούσια εἰς ἀποφθεγματικά χωρία, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶναι δυνατόν νά οἰκοδομηθοῦν ἐπιτυχεῖς λόγοι. Τὰ προφητικά βιβλία ἐπίσης παρέχουν εὐκαιρίας διὰ τὴν συγκρότησιν ὁμιλιῶν.

Βοηθήματα διὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ ἐπὶ τῆς Π.Δ. κηρύγματος ἐλάχιστα δυστυχῶς ἔχομεν εἰς τὴν νεοελληνικὴν. Ταῦτα θά ἡδυνάμεθα νά διακρίνωμεν εἰς ἐρμηνευτικά καί οἰκοδομητικά.

Εἰς τὰ ἐρμηνευτικά πρέπει νά ἀναφέρωμεν ἐν πρώτοις τὸ ἔργον τοῦ Ἀρχιμ. Ἰωήλ Γιαννακοπούλου «Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη κατὰ τοὺς Ο'» εἰς 26 τόμους. Εἶναι ἡ μόνη ὀλοκληρωμένη ἐρμηνεία τῆς Π.Δ., οὐχὶ ὁμως κατὰ πάντα πλήρης καί ἐπιτυχής.

Συστηματικώτερα ὑπομνήματα εἰς μεμονωμένα βιβλία τῆς Π.Δ. ἔχει εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ὁ ἱεροκήρυξ τὰ κάτωθι:

Τοῦ Πρωτοπρεσβυτέρου Κων. Καλλινίκου Ἐπίσκοπος Ἰωαννίνων Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἱερόν Ψαλτῆρα καί Ὑπόμνημα εἰς τὰς Παροιμίας Σολομῶντος.

Τοῦ καθηγητοῦ Παν. Μπρατσιώτου Ὑπομνήματα εἰς τὰς Ὠδὰς τῶν Ἀναβαθμῶν, τὸν Ἐκκλησιαστικὸν καί τὰ πρῶτα κεφάλαια τοῦ Ἡσαίου.

Τοῦ καθηγητοῦ Παν. Τρεμπέλα Ὑπομνήματα εἰς τὸν Ἰώβ, τὰς Παροιμίας, τὸν Ἐκκλησιαστικὸν, τὸ Ἄσμα ψαμάτων, τὴν Ρούθ, τὸν Ἰωάννην καί τὸν Ἡσαϊαν, ὡς καί «τὸ Ψαλτήριον μετὰ συντόμου ἐρμηνείας».

Τοῦ Βασ. Βέλλα Ἐρμηνείαν εἰς τοὺς 12 ἐλάσσονας Προφήτας καί τὸν Δανιήλ, ὡς καί εἰς Ψαλμούς κατ' ἐκλογὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐκκλησιαστικά ἀναγνώσματα τῆς Π. Διαθήκης, Ἐκλεκτοὶ Ψαλμοί».

Πρακτικόν καί οίκοδομητικόν ὕλικόν προσφέρουν τά κάτωθι:

α) Ἡ ὑπό τόν τίτλον «Λαϊκόν κήρυγμα ἀπό τήν Ἁγίαν Γραφήν» μακρά σειρά ἄρθρων τοῦ καθηγητοῦ Παν. Τρεμπέλα δημοσιευθεῖσα εἰς τό περιοδικόν «Ζωή» κατά τά ἔτη 1921-1942 καί συνεχιζομένη ἀπό τοῦ 1960 εἰς τό περιοδικόν «Ὁ Σωτήρ», ἐκδοθεῖσα δέ καί εἰς σειράν αὐτοτελῶν τευχῶν.

β) Ἄλλη σειρά ἄρθρων τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἐπί τῶν Παροιμιῶν δημοσιευθεῖσα ἐπίσης εἰς τήν «Ζωήν» κατά τά ἔτη 1921-1938 εἰς θέσιν κυρίων ἄρθρων.

γ) Σποραδικά ἄρθρα ἐπί μεμονωμένων χωρίων εἰς τό περιοδικόν «Ζωή» ὑπό τούς τίτλους «Ρήματα ζωῆς» καί «Λόγοι τῆς χάριτος» καί εἰς τό περιοδικόν «Ὁ Σωτήρ» ὑπό τόν τίτλον «Λόγοι παρακλήσεως».

δ) «Ἀδολεσχία φιλόθεος» τοῦ Εὐγενίου Βούλγαρη, ἀπόδοσις Θεοδόση Σπεράντσα, Ἔκδοσις περιοδικοῦ Ἐκκλησία, τεῦχος Α' 1962, τεῦχος Β' 1965, τεῦχος Γ' 1967.

Ξένα βοηθήματα μεταφρασθέντα εἰς τήν ἑλληνικὴν ἀναφέρονται τά κάτωθι:

Τ. Toth, Ὁ Δεκάλογος (ὁμιλίας ἐπί τῶν Δέκα ἐντολῶν) κατά μετάφρασιν Ἰ. Παναγιατίδου, Ἀθήναι 1964.

C. H. Mackintosh, Σχόλια εἰς τήν Πεντάτευχον εἰς ἕξ τόμους.

F. B. Meyer, Ἀβραάμ ὁ φίλος τοῦ Θεοῦ, μετάφρασις Δημ. Μαγκριώτη, Ἀθήναι 1956.

Τοῦ αὐτοῦ, Μωϋσῆς, ὁ ὑπηρέτης τοῦ Θεοῦ.

